

AZ ÁRPÁD – VONAL SZAKMAI SZEMMEL (1940 – 1944)

Horváth Tibor mk. őrnagy, egyetemi adjunktus
ZMNE HTK Műszaki hadműveleti-harcászati tanszék

A Magyar Hadtudományi Társaság Műszaki szakosztálya konferenciát szervezett, melynek témája „Az Árpád – vonal szakmai szemmel” volt.

Az előadás megtartására Dr. Szabó József János alezredes, egyetemi docens urat kértük fel, aki közismerten szakértője a témának.

Az alábbiakban az előadáson elhangzottakat szeretném Önökkel megosztani, mivel erről a II. világháborús erődítési rendszerről még az erődítő szakemberek is keveset tudnak.

„Minden ország védelmének megtervezésénél, megszervezésénél elsődleges szerepet játszanak az adott földrajzi viszonyok. Mind a stratégia (hadászat) mind a taktika (harcászat) kiinduló pontja a terep, ahol a szembenálló felek megvívják a fegyveres küzdelmet. A honfoglalás óta esetünkben ez a terep a Kárpát – mendence volt. A Kárpátok nyújtotta természetes védővonal mindig kiemelkedő szerepet játszott hazánk védelmi stratégiájának kidolgozásában. A magas hegyek, a keskeny völgyek szinte kínálják az erődítés alkalmazását, de nem mindegy, hogyan használja ki a katonai vezetés ezt a természet adta lehetőséget. Mind a stratégiának, mind a taktikának a lehető legnagyobb összhangban kell lennie a földrajzi adottságokkal, mert ez dönti el az országerődítés célszerű vagy célszerűtlen voltát.”

„Visszaemlékezésekben, hadtörténelmi tankönyvekben, összefoglaló munkákban, - amelyek a Magyar Királyi Honvédség harcairól szólnak – gyakran olvashattunk az Árpád – vonalról, mint fontos erődvonalról, amit 1940-től 1944-ig

terjedő időszakban a Keleti – Kárpátokban épített ki a magyar hadvezetés az ezeréves határok védelmére.

A Hadtörténelmi Levéltárban hiába is keresünk azonban adatokat az Árpád – vonalra vonatkozóan, nemigen találunk. Csak elszórtan vannak utalások a vezérkar, a HM tájékoztatóiban, és a beküldött jelentésekben. Az Erődítési Parancsnokság irattára a háború folyamán az épülettel együtt elporladt. Az 1. Magyar hadsereg iratanyaga mindössze egy levéltári dobozban elfér. Mert ennek – az Árpád – vonalat védő hadseregnek – az iratanyaga szintén megsemmisült, illetve idegen hatalom birtokába került és így nem hozzáférhető.

Minden nehézség ellenére, amit visszaemlékezésekből, a szűkös levéltári forrásokból, a korabeli katonai és polgári sajtóból, valamint a helyszínen bejárásával az erődvonaltól építéséről, működésének elveiről és valós működéséről megtudtam arról győződtem meg, hogy apáink, nagyapáink az ország védelmére Európában egyedülálló erődrendszert hoztak létre. Az Árpád – vonal működése nem hasonlítható sem a francia Maginot – vonalhoz, sem Európában kiépített egyetlen erődrendszerhez sem. A korabeli magyar szakemberek tanulmányozták a különböző védelmi rendszerek működését, előnyeit, hátrányait és ezeknek a tapasztalatoknak a felhasználásával kezdtek hozzá az ezeréves határok, a Keleti – Kárpátok megerősítéséhez.

1939 és 1944 között a Magyar Katonai Szemle hasábjain számos tanulmány jelent meg az európai erődrendszerek felépítéséről, és működésének tapasztalatairól. A terület gyarapításokból eredően ekkor már voltak ilyen erődrendszerek a magyar honvédség birtokában, amelyeket behatóan lehetett tanulmányozni. Így az első bécsi döntéssel a csehszlovák erődrendszer, majd a második bécsi döntéssel a román Carol – vonal került harc nélkül 1938-ban és 1940-ben magyar kézre.

1940-ben a németek az óriási költségekkel kiépített francia Maginot – vonalat nem csak megkerülték, hanem három helyen át is törték azt. A rákövetkező

évben a görög és jugoszláv erődrendszerek áttörése jelentett felhasználható harci tapasztalatokat. Végül a Szovjetunió ellen végrehajtott támadás során áttört szovjet megerősített vonalak elleni harc hozott olyan tapasztalatokat, amelyeket a magyar vezérkar, illetve Erődítési Parancsnokság felhasználhatott az Árpád – vonal építésénél és a már megépített részek korszerűsítésénél.

Mint az eddigiekből is kitűnt a magyar állami és katonai vezetés a kedvezőtlen tapasztalatok ellenére sem vetette el a keleti határok megerősítésének gondolatát. Persze a francia erődrendszerhez hasonló gigantikus építkezésekről szó sem lehetett, de erre nem is volt szükség. A Kárpátok tökéletesen megfelelnek azoknak a földrajzi követelményeknek, amelyek kedvezőek a védő félnek és nagyon nehezítik a támadó lehetőségeit. A magas hegyek, a keskeny völgyek a mozgást rendkívüli módon korlátozzák és csak néhány irányban teszik lehetővé a közlekedést gépjárművekkel. Így a modern haditechnika adta lehetőségek nem érvényesülnek, de még az élőerőt sem lehet úgy alkalmazni, mint a jól járható terepen, mert nincs lehetőség a súlyképzésre. A váratlanság szerepe is háttérbe szorul, mert a védő pontosan tudja hol várható az ellenség támadása. Persze a védőnek sincs egyszerű dolga.

Az erődharc – derült ki a tapasztalatokból – egyike a legsúlyosabb harccselekményeknek, nem csak a támadó, hanem a védő szempontjából is. Egy erődrendszer tervezésénél ezt is szem előtt kell tartani. Igyekeztek elkerülni minden olyan hibát, amely a védők rendkívül nehéz helyzetét még súlyosbította. Az erődökbe zárt védők helyzete hasonló a tengeralattjárókra beosztottak helyzetével. A mozdulatlanságra való kárhóztatás fokozhatja a pánik hajlamot és kedvezőtlenül hat a harci kedvre is. Az erődbe zárt katona nem igen számíthat felmentésre, visszavonulásra sincs lehetősége. Ha nincs remény a győzelemre a pusztulás vagy a megadás között választhat.

A belga a francia és a jugoszláv erődrendszerek sorsa megkérdőjelezte, vajon érdemes-e egyáltalán olyan óriási ráfordítással erődöket építeni. A magyar

katonai vezetés úgy gondolta, hogy igen érdemes, de csak bizonyos feltételekkel. Az erődöktől túl sokat várni – ráadásul azokat bevehetetlennek képzelni – súlyos tévedés volna. Az erőd mérete mindig az elérendő céllal álljon arányban. Minél hosszabb ideig kell egy erődnek ellenállni, annál erősebbnek kell lennie és mélységben is lényegesen jobban ki kell építeni. Ahol csak rövidebb ideig kell ellenállni ott könnyebb fajsúlyú erőddel is megelégedhetünk.

Tisztán védelmi céllal épült erődítések nem érnek sokat, bármilyen erősek is legyenek. Mint a francia példa jól bizonyította, az ilyen erődrendszerek a hadsereg kiképzésének, szervezésének és elsősorban támadó szellemének akadályozói. A tapasztalatok azt mutatták, hogy az erődök valódi értéke abban rejlik, mennyire képesek a hadsereg offenzív szellemben vezetett hadműveleteit megkönnyíteni.

Márpedig a magyar politikai és katonai vezetés elképzeléseiben nem a védekező mozzanatok voltak döntőek. A fegyveres revízió végrehajtásához olyanhaderőre volt szükség, amelyik ezt végre is tudja hajtani.

Az első bécsi döntés, a Felvidék 1938-ban történt visszacsatolása, Kárpátalja 1939-es visszafoglalása, majd az 1940-es észak – erdélyi bevonulás időszakában és azt követően került előtérbe a már visszacsatolt területek megtartása és az ezeréves határok védelme érdekében a Kárpátok erődítése.

Nem volt ez újszerű gondolat, hiszen népünk történelme során számtalan esetben került sor e csodálatos természeti képződmény védelmére. Korábban elegendő volt a hágók lezárása, eltorlaszolása, azonban a modern haditechnikával szemben ez már nem volt elegendő. A hágók, szorosok lezárására hatalmas betonerődök építhetők ugyan, de a célt az ellenség tartós feltartóztatását a gyakorlati példák szerint nem biztosította. A háború eddigi tapasztalatai azt mutatták, hogy a nagy költséggel felépített, modern technikával felszerelt hatalmas beton erődök csodásan ellenálltak a tüzérség tűzcsapásainak, a repülőgépek bombatámadásainak, de teljesen védtelenek voltak a szökellő, kúszó, magával

robbanóanyagot cipelő katonával szemben, aki ha – kihasználva a saját csapatok lefogó tüzet, vakítását, ködösítését, stb. – eljutott a betonmonstrumig nagy valószínűséggel fel is robbantotta azt.

Többek között ezeket a tapasztalatokat is figyelembe kellett vennie az 1940 őszen felállított Erődítési Parancsnokságnak, amely hozzákezdett a Keleti – Kárpátok erődítési tervének kidolgozásához. Ekkor még nem volt ismeretes, hogy a Kárpátokban létrehozandó erődvonal része lesz a Szovjetunió ellen készülő Wehrmacht hadászati tervének a Barbarossa tervnek.”

„A fentiekből kitűnik, hogy a honvédség szakemberei 1940 – 44 között egy olyan erődvonalat építettek ki, amelyik egyedülálló vállalkozás volt Európában. Nem a felhasznált anyagmennyiséget, az erődök nagyságát tekintve, hanem a működési elve volt egyedülálló. Kímélve az anyagot, kímélve az emberi életet, a lehető legnagyobb teljesítményre volt képes. Természetesen nem a Vörös Hadsereg nagyszabású támadása ellen készült, - talán a szemtanukon kívül nem sokan tudják, mert nem illet róla beszélni – de azt is feltartóztatta. Csak Románia kiugrását követően veszítette el jelentőségét, mert délről megkerülték a szovjet csapatok, így a további védelme értelmetlenné vált.

Az Árpád – vonal kiváló példája annak, hogy a földrajzi viszonyok figyelembe vétele mind a stratégia (az erődvonalon alapuló védelem), mind a taktika (a völgyzárak működése) esetében elsődleges szempont kell hogy legyen.”

Felhasznált irodalom:

Dr. Szabó József János, Az Árpád – vonal, Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények 2. évfolyam 1. szám, 1998. 33 – 44. old.

Az előadáson elhangzottak alapján.